

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Hoe havo- en vwo-leerlingen van drie middelbare scholen hierop worden voorbereid

Praktijkgericht Onderzoek

Centrum voor Onderwijs en Leren – Universiteit Utrecht

Door: Mike Louwman, 3240576

Rieke van Vliet, 3136116

Djim van Zalk, 3042545

Begeleider: drs. F.A.N. Kranenburg

11-07-2014

Aantal woorden: 7.700

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

Abstract

Ons onderzoek is gericht op de manier waarop havo- en vwo-leerlingen op het centraal examen Nederlands worden voorbereid. We hebben op een school in Zuid-Holland, Gelderland en Overijssel gekeken naar hoe deze voorbereiding eruitziet voor de cohorten 2011-2013 (havo) en 2010-2013 (vwo). Behalve op deze periodes, hebben we ons gericht op de globale veranderingen in de examenvoorbereiding tijdens de afgelopen tien schooljaren. Factoren als tijd, plaats, begeleiding, werkvormen en materiaal staan centraal. Deze factoren hebben we gekoppeld aan de begrippen *mesten* en *meten*; in hoeverre worden leerlingen getraind in leesvaardigheid en in hoeverre worden ze (uitsluitend) voorbereid op het maken van het eindexamen? Uit de resultaten bleek dat *meten* effectiever is voor het gemiddelde op het CE Nederlands dan *mesten*.

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet

Djim van Zalk

Mike Louwman

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Theoretisch kader.....	4
Onderzoeksvraag en onderzoeksfunctie.....	6
Onderzoekstype.....	6
Hypothesen.....	8
Methode	8
Factoren in relatie tot mesten/meten.....	8
Instrumenten	9
Respondenten	10
Uitvoering onderzoek	10
Data-analyse.....	11
Resultaten	11
<i>Factor 1: Bestede tijd</i>	11
<i>Factor 2: Verplichtstelling</i>	12
<i>Factor 3: Rol van de docent</i>	12
<i>Factor 4: Werkvormen</i>	13
<i>Factor 5: Materiaal</i>	13
<i>Factor 6: PTA</i>	14
<i>Factor 7: Veranderingen</i>	15
Conclusie	15
Discussie en aanbevelingen	18
Nawoord	20
Literatuurlijst	20
Bijlagen	21

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

Inleiding

Leerlingen van middelbare scholen worden klaargestoomd voor het Centraal Examen. Een vak waar iedereen examen voor moet doen, is Nederlands. In het Centraal Examen Nederlands voor havo en vwo wordt leesvaardigheid getoetst. Dit onderdeel is dus de kern van de examenvoorbereiding. Scholen zijn vrij in de manier waarop ze leerlingen voorbereiden op het examen.

Op een middelbare school in Zuid-Holland zijn de gemiddelde cijfers voor het Centraal Examen Nederlands 2012-2013 lager dan het landelijk gemiddelde en lager dan de gemiddelde cijfers voor het CE Nederlands op een middelbare school in Gelderland en een middelbare school in Overijssel. De Zuid-Hollandse school (school ZH) is een christelijke school voor lyceum/havo, waar traditioneel, klassikaal onderwijs wordt gegeven. De Gelderse school (school G) is een openbare Montessorischool voor mavo, havo en vwo, waar de visie van Maria Montessori op een 'light-manier' wordt uitgewerkt, met relatief veel klassikaal onderwijs. De Overijsselse school (school O) is een openbare school voor mavo, havo en vwo, waar traditioneel onderwijs wordt gegeven, maar waar wel aandacht is voor vernieuwing.

Zowel op havo als op vwo zijn de cijfers voor het CE Nederlands op de school in Zuid-Holland onder het landelijke gemiddelde. Op de school worden deze gemiddelden als een probleem ervaren. Om die reden is er een datateam in het leven geroepen, om te onderzoeken waar dit verschil vandaan komt en om uiteindelijk een positieve invloed uit te oefenen op de eindexamencijfers. De verschillen in gemiddelden waren voor ons de aanleiding om praktijkgericht onderzoek te doen naar de manier waarop bovenbouwleerlingen (havo en vwo) op de drie scholen voorbereid worden op het eindexamen. Omdat de weg naar het examen centraal staat, hebben we ingezoomd op deze laatste periode; vanaf dan staan steeds meer lessen en toetsen in het teken van het examen. De focus van het onderzoek lag op het onderscheid tussen *mesten* en *meten*: ligt het accent van de voorbereiding op de ontwikkeling van leesvaardigheid of het klaarstomen voor de toets? De uitkomsten van dit onderzoek kunnen aan het bestand van het datateam worden toegevoegd.

Gemiddelde eindexamencijfers Nederlands 2012 (www.schoolvo.nl)

Tabel 1	havo	vwo
School ZH	5,8	6,0
School G	6,2	6,6
School O	6,2	6,6
Landelijk	6,1	6,3

Theoretisch kader

Wordt de leesvaardigheid van leerlingen vergroot tijdens (op het eindexamen) voorbereidende activiteiten? Of worden ze enkel voorbereid op de toets? Emeritus hoogleraar Gerard Westhoff maakt in dezen (zij het voor vreemdetalenonderwijs) een onderscheid tussen het ontwikkelen van twee vaardigheden: de leesvaardigheid en de toetsvaardigheid. Westhoff spreekt van *mesten* en *meten*. Met *mesten* wordt de leesvaardigheid van leerlingen centraal gesteld en idealiter vergroot. Bij het vak Nederlands heeft het *mesten* op de volgende leeractiviteiten betrekking: kilometers maken (veel lezen), woordenschat opbouwen, kennis van de wereld opbouwen, oefenen met structureren en leesstrategieën oefenen. Bij het *mesten*, en dus bij het ontwikkelen van de

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

leesvaardigheid, zijn eindexamenteksten uit eerdere jaargangen niet geschikt. Door de grote spreiding die examenvragen doorgaans hebben, wordt het relatieve tekst(on)begrip van leerlingen gemeten, in plaats van het (absolute) tekstbegrip. Wanneer het laatste centraal staat, is het noodzakelijk om makkelijke teksten te gebruiken. Door te oefenen met makkelijke teksten en weinig bijbehorende vragen kan de leerling bovendien tempo maken. Doordat de leerling in een hoog tempo teksten leest en verwerkt kan hij 'kilometers maken' en op die manier zijn leesvaardigheid optimaal ontwikkelen.

Tegenover *mesten* staat *meten*. Waar Westhoff *mesten* beschrijft als (de optimale) leesvaardigheidstraining, daar koppelt hij *meten* aan examentraining. Met *meten* is de *testwiseness* van leerlingen in het geding. De leerling krijgt in stappen handvatten en strategieën aangeboden die hij kan inzetten tijdens het maken van een leestoets, zoals het centraal eindexamen Nederlands. Stap 1 bevat een aantal richtpunten die de leerling sturen tijdens het oriënterend lezen van de tekst. Stap 2 heeft met de vraagstelling te maken. De leerling formuleert eerst zelf een antwoord, voordat hij kijkt naar de mogelijke antwoorden (in het geval van meerkeuzevragen). Hij kiest vervolgens het meest lijkende antwoord. 'Stap 1 en 2 bepalen het resultaat. Stap 3 is een restcategorie.' Stap 3 bestaat uit handigheidjes die de leerling kan toepassen als stap 1 en 2 niets hebben uitgehaald. Op die manier vult de leerling toch iets in en heeft hij bovendien de grootst mogelijke kans dat dit antwoord het juiste antwoord is. Volgens Westhoff is het niet nodig om meer dan één à twee keer per semester bezig te zijn met stap 3, *testwiseness* (Westhoff, 2012: 16-21).

APS-Talen heeft een model ontwikkeld voor de vormgeving van eindexamentrainingen Nederlands en vreemde talen. De training die in dit model beschreven wordt, bestaat uit vijf stadia: een uitdagende start, het maken van een instaptoets, het oefenen op deelvaardigheden, het maken van een oefentoets en het maken van het eindexamen. Dit model sluit naadloos aan op het zojuist besproken begrip *meten*. De leerling wordt in de door APS-Talen ontworpen training boven alles voorbereid op het centraal eindexamen. Zo is er in het model veel ruimte gereserveerd voor het oefenen met representatieve toetsen. Ook het eindpunt, het maken van het eindexamen, geeft blijk van deze insteek. Door met teksten en vragen te oefenen, komt de leerling te weten hoe het eindexamen eruitziet en op welke fronten hij zich nog moet verbeteren, om uiteindelijk aan de standaard te voldoen (Pronk-van Eunen en Verheggen, 2014: 14-19).

Scholen die leerlingen willen klaarstomen, kunnen dus het model van APS-Talen hanteren. APS biedt scholen bovendien begeleiding aan bij het inplannen, opzetten en invullen van examentrainingen (www.aps.nl). Er zijn ook scholen die zelf een programma aanbieden, zoals op een school in Noord-Brabant. Havo- en vwo-leerlingen van deze school kunnen in de weken voor het eindexamen extra werken aan één of meerdere vakken naar keuze. Ze kunnen zich inschrijven voor 'Examenondersteuning light' of voor 'Eindexamen intensive'. Het light-programma houdt in dat leerlingen in de meivakantie onder toezicht zelfstandig werken aan de vakken waarvoor ze zich hebben ingeschreven. Bij het intensieve programma hoort de begeleiding van studenten, die de leerling helpen bij de voorbereiding op het eindexamen voor een bepaald vak. Deze studenten zijn op hun beurt ingeschreven bij het eindexamentrainingsbureau 'Ready to school' (Barthel-Kuppens en Nunen, 2014).

Steeds meer leerlingen schrijven zich in voor eindexamentrainingen, georganiseerd door bedrijven als Ready to School. In december 2011 verscheen er in Het Leidsch Dagblad een artikel van L. Janson genaamd 'Cijfer opkrikken met examencursus', waarin gesteld werd dat de

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

examentrainingen destijds een vlucht maakten. Deze populariteit is de jaren erop verder gestegen. Zo namen in het jaar 2012 ongeveer 6500 leerlingen deel aan een training die door De Nationale Eindexamentraining werd georganiseerd (De Volkskrant, 17-03-2014). Met deze tendens lijkt het steeds vaker te gaan om eindresultaten en minder om de ontwikkeling van vaardigheden en de verwerving van kennis. In het in *Onze Taal* verschenen artikel 'Vaardigheid of kunstje? Het examen Nederlands onder vuur' laten voor- en tegenstanders van het Centraal Examen Nederlands zich uit over de kwaliteit hiervan. Volgens tegenstanders wordt examenleerlingen vooral een kunstje aangeleerd, terwijl voorstanders van mening zijn dat (lees)vaardigheden adequaat getoetst worden (Grezel, 2014: 112-115).

Onderzoeksvraag en onderzoeksfunctie

Bovenstaande inzichten en ontwikkelingen roepen de vraag op hoe de examenvoorbereiding op middelbare scholen er vandaag de dag uitziet. In welke opzichten richten scholen hun examenvoorbereiding in aan de hand van principes die met *mesten* in overeenstemming zijn en op welke gebieden is deze voorbereiding gericht op *meten*? Gecombineerd met de drie eerdergenoemde middelbare scholen, ontstond de volgende onderzoeksvraag:

Hoe worden, volgens betrokken docenten, de havo- en vwo-leerlingen op school ZH, school G en school O voorbereid op het centraal examen Nederlands in 2014 en op welke manier verhoudt deze voorbereiding zich tot de begrippen *mesten* en *meten*?

Bij deze onderzoeksvraag zijn de volgende deelvragen geformuleerd. Bij elke deelvraag is de uitkomst gekoppeld aan *mesten* of *meten*. Op die manier kon nauwkeurig in kaart worden gebracht in hoeverre leerlingen op de drie scholen hun leesvaardigheid ontwikkelen en in hoeverre ze (slechts) voorbereid worden op het centraal examen.

Deelvragen:

1. Hoe worden de leerlingen op de drie scholen in het schooljaar 2013-2014 voorbereid op het CE Nederlands?
  - Hoeveel tijd wordt er aan de voorbereiding besteed?
  - In hoeverre wordt de voorbereiding verplicht gesteld?
  - Wat is de rol van de docent gedurende de voorbereiding?
  - Welk materiaal wordt er gebruikt gedurende de voorbereiding?
  - Met wat voor werkvormen wordt er gewerkt gedurende de voorbereiding?
  - In hoeverre is de stof voor het CE opgenomen in het PTA?
2. Welke belangrijke verschillen en overeenkomsten in de manier van voorbereiden op het CE Nederlands zijn er te vinden tussen de drie scholen?
3. Welke ontwikkelingen zijn er de afgelopen 10 jaar op de drie scholen zichtbaar geweest in de manier waarop leerlingen voorbereid werden en worden op het CE Nederlands?

Onderzoekstype

Het onderzoek dat we uitgevoerd hebben is enerzijds een vergelijkende case study. Bij een case study wordt niet een set data, maar een situatie uit de praktijk bestudeerd (Yin, 1994: 1-2). De

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

praktijksituatie die in dit onderzoek centraal staat is de invulling van de examenvorbereiding. Een case study kan worden uitgevoerd in combinatie met exploratief, verklarend en beschrijvend onderzoek (Yin, 1994: 4). We hebben een case study uitgevoerd omdat we op drie scholen verschillende gegevens wilden verzamelen om daarmee een overzicht te krijgen van de manier waarop leerlingen op het centraal examen Nederlands worden voorbereid (de situatie). Bovendien: een exploratief onderzoek zou ondoenlijk zijn geweest. Om een verband aan te kunnen tonen tussen de manier van voorbereiden en de gemiddelden van het CE zou er op langere termijn en op grotere schaal onderzoek moeten worden gedaan (zie discussie).

Het is tevens een beschrijvend onderzoek. Met beschrijvend onderzoek wordt bedoeld op 'het beschrijven van het voorkomen van een of meer kenmerken binnen een specifieke groep' (Baarda en De Goede, 2014:2). Omdat we het voorkomen van meerdere kenmerken van de examenvorbereiding binnen een specifieke groep (bovenbouwleerlingen van school ZH, G en O) wilden beschrijven, werd ons onderzoek (ook) beschrijvend van aard. Daarnaast worden in beschrijvend onderzoek uitkomsten in de vorm van antwoorden vergaard door middel van het stellen van open (frequentie)vragen (Baarda en De Goede, 2014: 5). Dit sluit aan op de vragen die staan opgesteld in onze topiclijst (zie bijlage). We zouden ons verder moeten verdiepen in één kenmerk/eigenschap, om uitkomsten aan kwaliteit te kunnen koppelen. Wij wilden met het onderzoek echter een overzicht bieden en ons niet blindstaren op één aspect van examenvorbereiding.

Volgens Yin is een case study aan te bevelen 'when a "how" or "why" question is being asked about a contemporary set of events over which the investigator has little or no control' (Yin, 1994: 8). In ons onderzoek uitgezocht **hoe** op de drie scholen de examenvorbereiding wordt vormgegeven. Daarnaast stelden wij de betrokken docenten ook de vraag **waarom** ze bepaalde keuzes maken, zoals de keuze voor het wel of niet verplicht stellen van voorbereidingsonderdelen. Ten tweede ging het om gelijktijdige gebeurtenissen. Deze gelijktijdige gebeurtenissen zijn alle voorbereidingsactiviteiten van de drie scholen gedurende de laatste tien schooljaren. De nadruk lag hierbij op het huidige schooljaar. Tot slot hadden we weinig controle op de uitkomsten: op de antwoorden die ons informatie verschaffen over de examenvorbereiding. We konden namelijk niet alle werkvormen, tijdsduren, teksten en opdrachten ondervangen. Het enorme scala aan mogelijkheden aangaande de invulling van de examenvorbereiding en het grote aantal factoren dat we in het onderzoek betrokken, zorgden ervoor dat we nauwelijks konden inspelen op de mogelijke antwoorden; we hadden er geen controle over. Dat was ook niet ons doel. We wilden juist een realistisch beeld scheppen, waarbij onze invloed zo klein mogelijk zou zijn.

Yin onderscheidt twee soorten case studies: within cases en cross cases. Bij het rapporteren van gevonden verschillen worden in het geval van within cases uitsluitend de factoren van één en dezelfde situatie met elkaar vergeleken. Bij cross cases worden verschillende situaties en hun eigenschappen naast elkaar gelegd. De factoren die bij dezelfde 'case' horen worden niet met elkaar vergeleken (Yin, 1994: 49-51). Omdat wij binnen de scholen geen gegevens met elkaar hebben vergeleken maar tussen de scholen wel, is onze case study er één uit de categorie cross cases.

Doordat we de informatie uit interviews hebben gehaald, is ons onderzoek niet alleen een beschrijvende case study, maar tevens een survey-onderzoek: een trendonderzoek onder minimaal zes bovenbouwdocenten (minimaal twee per school) die we willekeurig hebben gekozen (Baarda en De Goede, 2014: 7).

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

Hypothesen

Op basis van de verschillen tussen de CE-cijfers verwachtten we dat op school ZH de hoeveelheid tijd die er wordt besteed aan de voorbereiding op het centraal examen Nederlands kleiner is dan op de twee andere scholen. Het gaat om een vaardigheid en daarom dachten we dat de hoeveelheid oefening invloed heeft op de examenresultaten. Op basis van de literatuur, met name de literatuur over de opkomst van de examentrainingen, verwachtten we dat op alle drie de scholen de leerling enkel op het eindexamen voorbereid wordt; dat de invulling het begrip *meten* zou representeren. Dat zou betekenen dat het materiaal grotendeels bestaat uit eindexamenteksten, dat de voorbereiding voornamelijk plaatsvindt in de periode vlak voor het examen en dat er vooral gewerkt wordt met representatieve oefenvragen.

Methode

Factoren in relatie tot *mesten/meten*

Allereerst is het goed om hier te beschrijven wat wij onder examenvoorbereiding verstaan. Dit is, in dit onderzoek, de verzamelaar van alle leesvaardigheidsactiviteiten die in de bovenbouwklassen worden georganiseerd en uitgevoerd. Om een duidelijk en volledig beeld te kunnen krijgen van de invulling van de deze activiteiten, hebben we de verkregen informatie zoveel mogelijk gecategoriseerd, op basis waarvan we verschillende factoren hebben gedefinieerd.

De eerste factor is *bestede tijd*. Het was voor ons van belang te weten hoeveel tijd er door de leerlingen in de les én, voor zover zichtbaar, thuis aan de voorbereiding werd besteed. Daarnaast wilden we weten hoe de tijd over de jaarlagen in de bovenbouw was verdeeld en wanneer er gestart wordt met de voorbereiding op het examen. Wanneer het zwaartepunt op de (laatste maanden in de) examenjaren zou liggen, zouden we dat zien als een examengerichte voorbereiding en het om die reden onder *meten* scharen. Wanneer de bestede tijd gelijkmatig over de bovenbouwjaren verdeeld was, zouden we bij *mesten* uitkomen. Eventuele extra ondersteuning in de vorm van (externe) examentraining is ondergebracht bij *meten*, omdat hierbij getraind wordt op het maken van het examen.

De tweede factor is de verplichtstelling. We wilden weten in hoeverre de deelname aan de (gehele) examenvoorbereiding voor leerlingen verplicht was. Onze vraag hierbij was in hoeverre leerlingen zelf konden kiezen of ze in de examenvorbereidingslessen aanwezig waren en in hoeverre ze verplicht waren in die uren aan examenstof (Nederlands) te werken. De derde factor sluit hierop aan: de *rol van de docent*. Werkt de docent met een werkwijzer, kiest de docent de (examen)teksten en de werkvormen? Kortom: bepaalt de docent wat er aan examenvorbereiding gebeurt of hebben de leerlingen keuzevrijheid als het gaat om de invulling van de voorbereiding?

Wanneer leerlingen (verplicht) hetzelfde voorbereidingsprogramma volgen, staat niet de persoonlijke leesvaardigheidsontwikkeling centraal, maar het gezamenlijk eindpunt: het Centraal Examen. Als de docent de materiaal en de keuze voor werkvormen vrijwel geheel voor zijn rekening neemt en de inbreng van leerlingen gering is, schaarde we dat onder *meten*. Ook in dit opzicht wordt namelijk niet gedifferentieerd, maar gefocust op het te behalen einddoel.

Vervolgens wilden we meer weten over het *materiaal* dat gebruikt wordt en de *werkvormen* die toegepast worden. Het is belangrijk te weten of er enkel materiaal van oude examens gebruikt

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

wordt, of dat er bijvoorbeeld ook kranten gebruikt worden gedurende de voorbereiding. Oefenen met examenteksten en –vragen geeft leerlingen een goed beeld van hoe het uiteindelijke examen eruitziet en hoort dus bij *meten*. Wanneer er ander materiaal gebruikt wordt, gaat de aandacht in eerste instantie uit naar de bevordering van leesvaardigheid en daarom hebben we dit ondergebracht bij *mesten*.

Daarnaast is het belangrijk om te weten of de leerlingen voornamelijk individueel werken of ook in groepen aan het werk worden gezet. Onder *meten* valt het individueel maken van leesvaardigheidsoopdrachten, want leerlingen werken dan namelijk op dezelfde manier aan leesvaardigheid als op het examen. Bij *mesten* past het in tweetallen of groepen werken aan de stof.

Een andere factor is het PTA. We wilden weten of de stof die tijdens het CE wordt bevestigd ook al eerder in de bovenbouw officieel wordt getoetst als SE. Schoolexamens waarin leesvaardigheid wordt getoetst, zijn in verband gebracht met *meten*, immers: voor de leerlingen is het een belangrijk meetpunt en ze doen extra ervaring op met het maken van examens.

De laatste factor waar we de docenten vragen over stelden was de verandering die er in de afgelopen tien jaar heeft plaatsgevonden in de voorbereiding. Het is belangrijk om te weten of de school bewust heeft ingegrepen om de resultaten op het CE of juist de leesvaardigheid aan zich te verhogen.

Aanvankelijk wilden we nog een aparte verdeling aanhouden, tussen alle gegevens die voor havo golden en de gegevens die op vwo van toepassing waren. Omdat we onderweg merkten dat er nauwelijks verschillen bestonden hebben we besloten deze tweedeling niet structureel toe te passen, maar hooguit te benadrukken wanneer deze aan de orde is.

Instrumenten

Voor het in kaart brengen van de eindexamenvoorbereiding hebben we semigestructureerde interviews gebruikt, die we afgenomen hebben met behulp van topiclijsten. In deze topiclijsten staat per factor een aantal beginvragen opgesteld. Deze op factor geordende vragen vormen de leidraad, de structuur, van het verder niet gestructureerde interview. Op deze manier konden we alle onderwerpen die we wilden bespreken behandelen, maar ook doorvragen op het moment dat er iets buiten onze topiclijst verteld werd.

De antwoorden op deze vragen zeggen iets over de mate van *mesten* dan wel *meten*. Op deze manier konden we veel van de informatie uit de interviews direct indelen konden we snel bepalen in hoeverre er aan *mesten* of aan *meten* werd gedaan. Doordat we gebruikmaakten van zogenoemde mini-sessies, groepsdiscussies met vaak drie tot vijf deelnemers, konden we goed de diepte ingaan als we bij een belangrijk onderwerp aankwamen. Daarnaast konden we dan ook snel bijsturen als er werd afgedwaald van het onderwerp (Reulink en Lindeman, 2005). De interviews zijn opgenomen en er is tijdens het interview meegeschreven. Naast de interviews bekeken we PTA's en gebruikt materiaal zoals lesmethoden, oefenteksten en oefeningen.

Voor we de daadwerkelijke interviews afnamen, hebben we een pilotinterview afgenomen bij twee studiegenoten die ook lio zijn. Op deze manier wilden we onze topiclijst testen en kijken hoe we de rollen tijdens de interviews het handigst konden verdelen. Uit de test van onze topiclijst kwam naar voren dat we niet vroegen naar eventuele verschillen in aanpak tussen havo en vwo, niet duidelijk maakten hoeveel jaar terug 'de afgelopen jaren' betekenden en dat we moesten uitleggen

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

wat we onder ‘examenvoorbereiding’ verstonden. Deze commentaren hebben we verwerkt in de definitieve topiclijst.

Respondenten

Bij het eerste interview, op school O, waren de sectievoorzitter en een andere docent Nederlands uit de bovenbouw aanwezig. Beide docenten werkten vijf jaar of langer op deze school. Ook op school ZH spraken we met twee docenten Nederlands (beide vijf jaar of langer werkzaam op de school), van wie er één de sectievoorzitter was, met als enige verschil dat we de docenten apart geïnterviewd hebben. Bij het gesprek op school G waren drie docenten Nederlands uit de bovenbouw aanwezig. Ook zij waren op het moment van het interview vijf jaar of langer actief op de school. De sectievoorzitter kon helaas niet aanwezig zijn. We hadden bovenbouwdocenten geselecteerd en een voorkeur uitgesproken voor de aanwezigheid van de sectievoorzitter, omdat de geïnterviewden een duidelijk overzicht dienden te hebben van het materiaal dat gebruikt wordt en de ontwikkelingen die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden.

Door minimaal twee docenten per gesprek te interviewen, konden de docenten elkaar eventueel aanvullen en corrigeren. De verkregen data zijn hierdoor betrouwbaarder dan wanneer één docent was geïnterviewd. We wilden docenten spreken die meer dan vijf jaar ervaring hebben in het lesgeven aan de bovenbouw. De docenten die we interviewden moesten medeverantwoordelijk zijn voor de voorbereiding van de leerlingen op het centraal eindexamen. Door hun ervaring en affiniteit met het onderwerp kunnen ze immers als deskundigen gezien worden en daarmee als betrouwbare respondenten op het gebied van examenvoorbereiding. We vroegen hen naar beschikbare en voor ons onderzoek relevante gegevens en het daarbij horend materiaal. Welke sekse de geïnterviewde docenten hebben was voor ons onderzoek irrelevant.

Uitvoering onderzoek

Door het uitvoeren van een pilotinterview weten we dat onze data valide zijn. De vragen die we stelden, leidden tot de data waarnaar we op zoek waren. De geïnterviewden gaven tijdens het pilotinterview regelmatig antwoorden die wij al hadden voorspeld en al hadden ingedeeld onder *mesten of meten*.

De interviews zijn afgenomen op drie verschillende momenten en plaatsen. Het eerste interview vond plaats op school O op maandag 14 april 2014. Het interview vond plaats in een klaslokaal en daarbij waren de sectievoorzitter en een andere docent Nederlands uit de bovenbouw aanwezig. Terwijl twee van ons het gesprek voerden, notuleerde de derde. De notulist voerde de antwoorden van de docenten, voor zover mogelijk, in bij de bijbehorende factoren. Daarnaast namen we het gesprek op met een telefoon. Op deze manier konden we in de verwerkingsfase het gesprek terugluisteren en de antwoorden aanvullen en aanscherpen. Het gesprek duurde 37 minuten.

Op school ZH verliep het interview, dat we op 20 mei 2014 afnamen, op dezelfde wijze als op school O. Ook daar spraken we met twee docenten Nederlands, van wie er één de sectievoorzitter was, met als enige verschil dat we de docenten apart geïnterviewd hebben. De rolverdeling was dezelfde als op school O. Bij elkaar opgeteld duurde het interview 29 minuten.

Het interview op school G vond plaats op 22 mei 2014. In plaats van een klaslokaal zaten we nu in de personeelskamer. Bij het gesprek waren drie docenten Nederlands uit de bovenbouw

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

aanwezig. De rolverdeling was ook hier hetzelfde als in de vorige gesprekken en het interview duurde 48 minuten.

Na het afnemen van de interviews, hebben we de data gecontroleerd met behulp van verschillende bronnen: PTA, jaarplanning, vakwerkplan, roosters, werkwijzers, methodes en beschikbaar lesmateriaal. Dit zorgt ervoor dat de data uit de interviews betrouwbaar zijn.

Data-analyse

Tijdens de interviews heeft de notulist de antwoorden per vraag ingedeeld bij *mesten* of *meten* in de topiclijst. Op basis van deze ingevulde topiclijsten hebben we de resultaten beschreven en schematisch weergegeven in tabellen. Hierdoor verkregen we een duidelijk overzicht van overeenkomsten en verschillen tussen scholen. De opvallendste overeenkomsten en verschillen hebben we bij de resultaten zichtbaar gemaakt en in de conclusie geduid.

Op basis van het gemaakte overzicht bij de resultaten hebben we bij de conclusie per school bij elke factor gekozen voor *mesten* of *meten*. Vervolgens hebben we deze classificaties met elkaar vergeleken en gekoppeld aan de gemiddelde cijfers die de scholen op het CE hebben gescoord. Op deze manier kon de onderzoeksvraag beantwoord worden en kon er een aanbeveling richting school ZH gedaan worden.

Resultaten

Hieronder worden de resultaten per factor weergegeven (deelvraag 1 en 3). Hierdoor worden verschillen en overeenkomsten tussen de scholen duidelijk (deelvraag 2). Op basis van deze resultaten wordt in de conclusie antwoord gegeven op de onderzoeksvraag.

Factor 1: Bestede tijd

In tabel 2 en 3 is te zien hoeveel tijd er op de drie scholen op school wordt besteed aan de voorbereiding op het Centraal Examen. Het is duidelijk dat op school ZH veel minder tijd aan de voorbereiding wordt besteed, zowel op havo als op vwo, dan op de andere twee scholen. Op deze school is ook niet te zeggen hoeveel tijd er in de eindexamenklas aan de voorbereiding wordt besteed. Dit komt omdat er in de weken tussen de laatste SE-week en de CE's nog tijd aan wordt besteed. Het aantal weken dat hiertussen zit, varieert echter elk schooljaar, waardoor het aantal minuten niet vast te stellen is. School O besteedt in de les met afstand de meeste tijd aan de voorbereiding, vooral in de eindexamenklassen.

De tijd die de leerlingen thuis aan de voorbereiding besteden, is lastiger te bepalen. Op school ZH wordt hieraan geen norm gesteld. Er wordt verwacht dat de leerlingen thuis werk doen, voornamelijk voor het maken van een artikeldossier. Hoeveel tijd dit is, wordt niet concreet aangegeven. Op school G wordt van de leerlingen verwacht dat ze in de voorexamenklas 1680 minuten thuis werken en in de examenklas 2500 minuten. Hierop is echter geen controle. Op school O wordt in principe al het werk in de les gedaan en wordt er niet van de leerlingen verwacht dat ze thuis veel werken.

In totaal besteden school G en O ongeveer evenveel tijd aan de voorbereiding op het CE. School ZH blijft hierin achter. Hierbij moet het voorbehoud gemaakt worden dat op school O in de les

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

daadwerkelijk 4000 minuten wordt gewerkt, terwijl niet zeker is of de leerlingen op school G deze 4000 minuten thuis vol maken.

Bestede tijd

Tabel 2	Havo 4		Havo 5	
	School	Thuis	School	Thuis
School ZH	450 min	Niet bekend	> 600 min	Niet bekend
School G	1120 min	1680 min	1680 min	2500 min
School O	1500 min	0 min	4000 min	0 min

Tabel 3	Vwo 4		Vwo 5		Vwo 6	
	School	Thuis	School	Thuis	School	Thuis
School ZH	450 min	Niet bekend	450 min	Niet bekend	450 min	Niet bekend
School G	1120 min	0 min	1120 min	1680 min	1680 min	2500 min
School O	1400 min	0 min	1250 min	0 min	4000 min	0 min

Op geen van de drie scholen wordt externe examentraining aangeboden. Op school G geven docenten in de weken voor het CE examentraining waarvoor leerlingen zich kunnen inschrijven. Op school O hebben de leerlingen de mogelijkheid om in de sfeer van een echt examen een proefexamen Nederlands te maken.

Factor 2: Verplichtstelling

In de voorexamenklassen van school ZH hebben de lessen waarin het CE wordt voorbereid de status van normale les. De lessen zijn dus voor alle leerlingen verplicht. Als een leerling in het examenjaar aantoonbaar op het niveau van het eindexamen zit, heeft hij de vrijheid om in de lessen tussen de laatste SE-week en het CE aan een ander vak te werken.

Op school G zijn alle lessen verplicht. Op school O zijn in principe alle lessen verplicht, maar als een leerling excellent is, mag hij voor een ander vak werken.

Factor 3: Rol van de docent

In tabel 4 is te zien hoe de rol van de docent er op de scholen uitziet. Op alle drie de scholen wordt gewerkt met een planning of werkwijzer die door de docent in elkaar gezet wordt. Ook geven de docenten, vooral in het examenjaar, op alle scholen *tips en tricks* over hoe de examenvragen het best beantwoord kunnen worden. Op school ZH wordt het eerste examen dat de leerling maakt nagekeken door de docent, op school O gebeurt dit niet. Van de leerlingen uit de examenklassen op school G wordt een aantal van de gemaakte examenteksten beoordeeld door de docent. Op school ZH en school O hebben de leerlingen wat keuzevrijheid: ze kunnen bijvoorbeeld zelf de keuze maken tussen het samenvatten van een tekst of het maken van een tekstverklaring. Op school G bestaat deze vrijheid niet en bepaalt de docent alles wat er gebeurt. Op alle drie de scholen is er voor de leerling sporadisch de mogelijkheid om een afspraak te maken met de docent om individuele begeleiding te krijgen.

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

Rol van de docent

Tabel 4	School ZH	School G	School O
Werkwijzer/planning	+	+	+
Tips en tricks	+	+	+
Nakijken van werk door de docent	+	+	-
Docent kiest teksten	+	+	+
Docent bepaalt wat er gebeurt	-/+	+	-/+
Leerling heeft keuzevrijheid	+	-	+
Individuele begeleiding	+	+	+

Factor 4: Werkvormen

In tabel 5 is te zien welke verschillende werkvormen er op de scholen worden gebruikt. Op alle drie de scholen maken de leerlingen oude examens om te oefenen voor het CE. Op geen van de scholen wordt dit klassikaal gedaan. Op school G en O wordt per examen een aantal vragen klassikaal besproken, maar het meeste werk doet de leerling alleen.

Alleen op school ZH worden aanvullende opdrachten gemaakt. Er wordt bijvoorbeeld een onderwijsleergesprek gevoerd over het onderwerp van de tekst, of de leerlingen definiëren ter voorbereiding de moeilijke woorden uit de tekst. Daarnaast wordt er bij het samenvatten af en toe in groepen gewerkt: vat allemaal één alinea samen en maak met behulp van alle kleine samenvattinkjes een duidelijke samenvatting van de tekst. Op school G en O wordt niet met aanvullende opdrachten gewerkt. Het enige dat daar buiten het individueel maken van een examen om gebeurt, is het bespreken van een tekstverklaring of samenvatting in tweetallen.

Werkvormen

Tabel 5	School ZH	School G	School O
Klassikaal werken	-	-	+
Klassikaal nakijken	-	-/+	-/+
Individueel werken	+	+	+
Individueel nakijken	+	+	+
In groepjes werken	+	-/+	-/+
Examenteksten maken	+	+	+
Aanvullende opdrachten maken	+	-	-

Factor 5: Materiaal

In tabel 6 is te zien met wat voor materiaal er op de scholen gewerkt wordt. Alle scholen gebruiken de methode Nieuw Nederlands om leerlingen voor te bereiden. Daarnaast wordt vanaf een bepaald moment overal gebruikgemaakt van oude examenteksten bij het voorbereiden op het CE. Het jaar waarin voor het eerst examens gebruikt worden, is wel verschillend. Op school ZH gebeurt dit pas in de examenklas, op school G in de voorexamenklas en op school O al vanaf klas 4. Op school G en O wordt daarnaast getoetst met examens, terwijl dit op school ZH niet gebeurt.

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

Alle scholen houden bij de keuze van examenteksten rekening met een aantal criteria. Zo wordt de omrekeningsnorm genoemd en het onderwerp van een tekst. Op school ZH gebruiken de docenten daarnaast liever examens uit het eerste tijdvak dan examens uit het tweede tijdvak.

Een duidelijk verschil tussen de scholen is dat op school ZH met een grote opdracht wordt gewerkt om de leesvaardigheid van leerlingen te vergroten. Deze opdracht heeft niet te maken met het oefenen voor CE's. Leerlingen moeten kranten en tijdschriften lezen en daar een aantal artikelen uit selecteren. Bij deze artikelen moet een aantal opdrachten uitgevoerd worden, zoals het markeren van meningen, argumenten en feiten. Daarnaast moeten de moeilijke woorden uit de teksten gedefinieerd worden.

Materiaal

Tabel 6	School ZH	School G	School O
Examenteksten	+	+	+
Methode	+	+	+
Overige opdrachten	+	-	-
Toetsing met examens?	-	+	+
Voor het eerst examenteksten in	eindexamenklas	voorexamenklas	klas 4
Totaal aantal gemaakte examens	3	4-7	?

Factor 6: PTA

In tabel 7 is te zien of het onderdeel leesvaardigheid is opgenomen in het PTA. School ZH heeft het onderdeel leesvaardigheid niet als Schoolexamen in het PTA verwerkt. Dit heeft een aantal redenen: voorheen werd er slecht op gescoord doordat de leestoets in slechts één uur gemaakt moest worden. Daarnaast wilde de school de ruimte in het SE opvullen met andere onderdelen. Ook is het schoolbeleid zo dat zo veel mogelijk SE's in het examenjaar worden afgenomen. Dit zou betekenen dat bij Nederlands in het examenjaar twee keer leesvaardigheid getoetst wordt.

School G heeft leesvaardigheid ook niet als Schoolexamen in het PTA opgenomen, omdat anders andere onderdelen onderbelicht raken. Sinds het voor scholen weer mogelijk is om tekstbegrip onderdeel te laten zijn van het Schoolexamen heeft School O dat gedaan. De reden die de docenten hiervoor geven, is dat leerlingen al aan het begin van het examenjaar serieus bezig zijn met tekstbegrip. Leerlingen kijken vooral naar de korte termijn, maar als ze een toets maken die lijkt op het Centraal Examen en die ook nog eens meetelt voor het examencijfer gaan ze serieuzer aan de slag met lesstof.

PTA

Tabel 7	School ZH	School G	School O
SE	-	-	+

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

Factor 7: Veranderingen

De krantenopdracht in de vierde klas van school ZH is twee jaar geleden toegevoegd. Tot zes jaar geleden werd er alleen in de laatste periode voor het examen met eindexamenteksten gewerkt, dat is nu verruimd naar de hele examenklas. Ook was er een SE Samenvatten; dit is geschrapt vanwege tegenvallende resultaten. Daarnaast werd er drie uur in de gymzaal gereserveerd voor het 'in de sfeer' maken van een eindexamen, maar dat is vanwege ingewikkelde roostering tegenwoordig niet meer mogelijk.

Het onderdeel examenvoorbereiding heeft op school G de laatste jaren steeds meer aandacht gekregen. Eerst was er meer dan een half punt verschil tussen de schoolexamencijfers en de examencijfers voor Nederlands. De lagere eindexamencijfers vormden de aanleiding voor de sectie om het centraal examen meer en zorgvuldigere aandacht te geven. Een voorbeeld hiervan is het feit dat er nu met meer zorg en precisie examenteksten geselecteerd worden.

De verandering op school O is de laatste jaren minimaal wat betreft leesvaardigheid. Alleen maken de leerlingen in de examenklas ook een SE leesvaardigheid.

Conclusie

In deze paragraaf zullen we aan de hand van de conclusies bij de deelvragen antwoord geven op de onderzoeksvraag.

De eerste deelvraag was gericht op hoe de leerlingen worden voorbereid op het Centraal Examen Nederlands en is daarbij opgedeeld in zes factoren. Deze zijn: bestede tijd, verplichting, rol van de docent, materiaal, werkvormen en PTA. In tabel 8 is per factor aangegeven of er volgens ons sprake is van *mesten* of van *meten*.

Mesten of meten?

Tabel 8	School ZH	School G	School O
Bestede tijd	Mesten	Metten	Metten
Verplichtstelling	Mesten	Metten	Mesten
Rol van de docent	Mesten	Metten	Metten
Materiaal	Mesten	Metten	Metten
Werkvormen	Mesten	Metten	Metten
PTA	Mesten	Mesten	Metten

Hieronder lichten we toe op basis van welke data we bovenstaande conclusies hebben getrokken. Puntsgewijs gaan we per school de zes factoren langs.

Op school ZH ligt de nadruk van de voorbereiding op het examen op *mesten*:

- 1. *Bestede tijd*: De hoeveelheid tijd die er besteed wordt aan de voorbereiding neemt niet toe naarmate het examen dichterbij komt.
- 2. *Verplichtstelling*: Leerlingen kunnen in de les kiezen of ze aan de slag gaan met een tekst met vragen of gaan oefenen met een samenvatting. Excellente leerlingen mogen werken aan een ander vak.
- 3. *Rol van docent*: Leerlingen werken op hun eigen tempo, wat bijdraagt aan de individuele ontwikkeling van de leesvaardigheid.

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

- 4. *Werkvormen*: Er worden opdrachten gemaakt die meer gericht zijn op het vergroten van tekstbegrip dan op het aanleren van *testwiseness*.
- 5. *Materiaal*: Er wordt pas vanaf het eindexamenjaar met examenteksten gewerkt.
- 6. *PTA*: Leesvaardigheid is niet in het SE opgenomen.

Op school G ligt de nadruk van de voorbereiding op het examen op *meten*:

- 1. *Bestede tijd*: Hier wordt meer tijd vrijgemaakt voor tekstbegrip dan op school ZH. De examenklassen worden in de drie maanden voor het eindexamen klaargestoomd voor het CE. Er wordt interne examentraining aangeboden. De laatste intensieve oefenperiode en de examentraining zijn duidelijke voorbeelden van *meten*.
- 2. *Verplichtstelling*: De leerlingen hebben geen keuzevrijheid wat betreft aanwezigheid gedurende de voorbereiding.
- 3. *Rol van docent*: Leerlingen zijn niet vrij om teksten te kiezen, want de docent kiest teksten uit. Daarnaast is de begeleiding van de docenten gericht op *testwiseness*.
- 4. *Werkvormen*: Er wordt voornamelijk individueel gewerkt, zodat de situatie gelijk is aan die van het CE.
- 5. *Materiaal*: In de voorexamenklassen wordt al geoefend en getoetst met eindexamens.
- 6. *PTA*: Leesvaardigheid is niet in het SE opgenomen.

Op school O ligt de nadruk van de voorbereiding op het examen op *meten*:

- 1. *Bestede tijd*: Ten opzichte van de andere scholen wordt er erg veel tijd besteed aan tekstbegrip, zeker naarmate het examen dichterbij komt.
- 2. *Verplichtstelling*: Leerlingen moeten aanwezig zijn.
- 3. *Rol van docent*: Docent kiest de teksten uit voor de leerlingen. Zij mogen niet zelf kiezen.
- 4. *Werkvormen*: De lessen zijn gericht op het zo goed mogelijk maken van het examen door veel aandacht te geven aan de structuur van het examen. Leerlingen zijn voornamelijk individueel aan het werk.
- 5. *Materiaal*: Vanaf het eind van de vierde klas wordt er gewerkt met examens, zowel in de les als in toetsen.
- 6. *PTA*: Het onderdeel leesvaardigheid is wel opgenomen in het SE.

De tweede deelvraag ging over de verschillen en overeenkomsten tussen de drie scholen wat betreft de voorbereiding op het CE Nederlands. Een groot verschil is te zien in de bestede tijd. School ZH besteedt aanzienlijk minder tijd aan leesvaardigheid dan school G en O. Dit is de eerste logische verklaring waarom school ZH gemiddeld minder scoort op het CE dan school G en O.

Op school ZH worden minder oude examens gemaakt door de leerlingen. Op school G en O worden al in de voorexamenklassen oude examenteksten gebruikt om de leerlingen voor te bereiden. Hierdoor zien de leerlingen al behoorlijk wat examenteksten voor ze daadwerkelijk hun CE maken. Op school ZH wordt pas vanaf het eindexamenjaar met examenteksten gewerkt, waardoor de leerlingen hier waarschijnlijk minder bekend mee zijn. Dit kan een effect hebben op de resultaten.

Op school O is leesvaardigheid opgenomen in het SE. Hierdoor gaan de leerlingen waarschijnlijk al eerder serieus met het onderdeel aan de slag, omdat het op dat moment al invloed

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

heeft op hun examencijfer. Op school G en ZH is dit niet het geval, waardoor het voor de leerlingen wellicht lastiger is om serieus aan dit onderdeel te werken.

Op school G wordt examentraining aan de leerlingen aangeboden in de weken direct voorafgaand aan het eindexamen. Tijdens deze examentraining kunnen de leerlingen in een realistische examensetting een CE Nederlands maken. Op school ZH wordt dit niet meer aangeboden; tot een aantal jaar geleden was dit wel het geval. Vanwege de lastige roostering is dit tegenwoordig niet meer mogelijk. Dit heeft wellicht een negatief effect op de gemiddelden.

Een laatste verschil is de inrichting van de lessen. Op school G en O is de voorbereiding op het eindexamen voornamelijk docentgestuurd; op school ZH is de voorbereiding vooral leerlinggestuurd. De leerlingen hebben meer keuzevrijheid, vooral in het tempo waarop ze werken. Dit heeft mogelijk effect op de behaalde gemiddelden.

De derde deelvraag was toegespitst op de veranderingen die de scholen in de afgelopen tien jaar hebben doorgevoerd. In de afgelopen tien jaar hebben alle drie de scholen veranderingen doorgevoerd op het gebied van voorbereiding op het examen. Op school G en O is de nadruk na deze veranderingen meer komen te liggen op *meten*. Op school G heeft dit ervoor gezorgd dat het gemiddelde cijfer van het CE dichterbij het gemiddelde cijfer van het SE is komen te liggen. Op school ZH is de verschuiving juist in de richting van *mesten* gegaan; door de verschuiving maken de leerlingen meer meters, kiezen ze eigen artikelen en ligt de nadruk minder op resultaat.

Het is opvallend dat zowel school G als ZH bewust een verandering teweeg wilden brengen in de gemiddelde cijfers van het CE. De verschuiving van school G richting *meten* bleek effectief, terwijl de verschuiving richting *mesten* op school ZH niet het gewenste effect had, want zij bleef onder het landelijke gemiddelde scores.

De resultaten en de conclusies op de deelvragen hierboven geven antwoord op onze onderzoeksvraag:

Hoe worden, volgens betrokken docenten, de havo- en vwo-leerlingen op school ZH, school G en school O voorbereid op het centraal examen Nederlands in 2014 en op welke manier verhoudt deze voorbereiding zich tot de begrippen *mesten* en *meten*?

Kenmerkend voor school ZH is dat er in verhouding weinig tijd wordt besteed aan de voorbereiding op het CE. De werkvormen en materialen die gebruikt worden, zijn volgens Westhoff (2013) een voorbeeld van *mesten*. Helaas leidt *mesten* in dit geval niet tot betere resultaten op het Centraal Examen. Opvallend is dat de verandering op school ZH, die volgens Westhoff (2013) een goede is, namelijk meer *mesten*, niet tot betere resultaten heeft geleid. De scholen G en O die voornamelijk bezig zijn met *meten* en waar volgens Westhoff (2013) dus minder goed onderwezen wordt in leesvaardigheid, scoren juist boven het landelijke gemiddelde op het Centraal Examen.

Deze conclusie kan twee dingen betekenen: óf Westhoffs theorie over leesvaardigheid is onjuist, want *meten* levert betere resultaten op dan *mesten*; óf het Centraal Examen Nederlands meet niet de leesvaardigheid van een kandidaat, maar hoe goed hij een Centraal Examen Nederlands kan maken. Op het laatste zullen we in de discussie verder ingaan.

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

Discussie en aanbevelingen

Vanwege de kleinschaligheid van het onderzoek, was het niet mogelijk om interviews te houden op meer dan drie scholen. Uiteraard heeft dit als gevolg dat de conclusies niet kunnen worden gegeneraliseerd. Hiervoor hadden we bij meer scholen de interviews moeten afnemen, nu is het aantal respondenten te klein. Met dit onderzoek is het echter wel gelukt om een eerste inkijk in de voorbereiding op het CE Nederlands te geven.

Bovendien zijn de antwoorden die de docenten in de interviews gaven ‘docentgekleurd’, wat wil zeggen dat het beeld dat daarmee geschetst wordt eenzijdig is. Om een vollediger beeld te krijgen, zou ook leerlingen gevraagd moeten worden naar hun ervaringen. In dit onderzoek hebben we er vanwege de kleinschaligheid voor gekozen om dat niet te doen.

Het vervolgonderzoek zou ook op een andere manier uitgevoerd kunnen worden: door te observeren (en wellicht te participeren) in de praktijk zou je bijvoorbeeld kunnen zien hoeveel lestijd effectief besteed wordt en of leerlingen echt individueel werken of dat ze fluisterend, al dan niet stiekem, toch overleggen. Nu ben je als onderzoeker afhankelijk van de subjectieve beschrijvingen van docenten.

Het verschil tussen de gemiddelde cijfers op de drie scholen hoeft daarnaast niet per se verklaard te worden aan de hand van de voorbereiding op het CE. Er zijn andere factoren die een rol kunnen spelen op de gemiddelden, maar die nu niet meegenomen zijn in dit onderzoek. De leerlingpopulatie van een school zou van invloed kunnen zijn op de resultaten. In Gelderland en Overijssel, buiten de Randstad, is de samenstelling van de populatie anders dan in Zuid-Holland. Generaliserend zou je kunnen veronderstellen dat leerlingen met autochtone ouders van huis uit waarschijnlijk meer te maken krijgen met het lezen van (Nederlandse) teksten dan leerlingen met ouders van allochtone afkomst. Ook het opleidingsniveau van ouders kan een rol spelen in de resultaten die leerlingen halen bij leesvaardigheid.

Daarnaast kunnen overgangsnormen een rol spelen. Als leerlingen op een bepaalde school in de onderbouw volgens strengere normen in de bovenbouw terechtkomen, hebben de bovenbouwleerlingen op die school een hoger niveau.

Door de conclusie van ons onderzoek rijst de vraag of de leerlingen op school ZH daadwerkelijk een slechter tekstbegrip hebben dan de leerlingen op school G en O. Of maken ze enkel het CE slechter? Een vraag die hiermee samenhangt is of het CE Nederlands wel meet wat het moet *meten*. Wordt er tekstbegrip getest of wordt er vooral een kunstje getoetst (Grezel, 2014: 112-115)?

Het feit dat bestaande teksten worden bewerkt tot examenteksten wekt de indruk dat het laatste het geval is. Veelal komen de teksten voor het examen uit *De Groene Amsterdammer*. Deze worden niet één-op-één overgenomen, maar bewerkt, zodat er bijvoorbeeld een “logische” argumentatiestructuur (met signaalwoorden) ontstaat die leerlingen herkennen uit hun voorbereiding. Hoe meer examenteksten leerlingen gezien hebben, hoe beter ze de structuur van de teksten doorzien. Als er slechts een kunstje getoetst wordt, zou het zo kunnen zijn dat de leerlingen op school ZH een beter tekstbegrip hebben, maar de structuur van examenteksten minder goed doorzien en daardoor examens slechter maken.

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet

Djim van Zalk

Mike Louwman

De aanbeveling die wij willen doen gebaseerd op dit onderzoek is dat school ZH ten eerste meer tijd gaat besteden aan leesvaardigheid. In verhouding met de andere twee scholen is de bestede tijd beduidend minder. Ten tweede willen we school ZH aanraden om meer te oefenen met het maken van oude examens. Volgens Westhoff (2013) bevordert het opvolgen van deze aanbeveling niet het tekstbegrip van de leerlingen, maar volgens ons onderzoek maken ze daardoor het Centraal Examen Nederlands wel beter. *Mesten* is ook volgens ons goed voor het tekstbegrip van leerlingen, maar als het doel van de school is om boven het landelijke gemiddelde te scoren, doen ze er goed aan ook veel te *meten*.

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

Nawoord

Gedurende dit onderzoek hebben wij als beginnende docenten ervaren hoe het is om zowel docent als onderzoeker te zijn. Wat ons betreft is het erg belangrijk om deze twee vakgebieden te combineren. Als docent moet je je altijd blijven afvragen of het onderwijs dat je geeft effectief is en hoe het wellicht zou kunnen verbeteren. Soms worden bepaalde manieren van onderwijs al jaren gegeven, zonder dat het effect ervan bekend is. Het is van groot belang je hierin te blijven verdiepen.

Het uitvoeren van het onderzoek verliep vrij gestructureerd. Na een aantal keer gebrainstormd te hebben over ons onderwerp wisten we al vrij snel wat we wilden gaan onderzoeken. De vraag die ons wat langer bezighield was op welke manier we dit konden onderzoeken. Gelukkig kwamen we ook daar vrij snel uit. Het schrijven van het onderzoeksplan was vrij veel werk. Toen dat echter eenmaal was goedgekeurd, verliep de rest van het onderzoek soepel. We zijn ons ervan bewust dat het waardevol is geweest dat we drie scholen met elkaar hebben kunnen vergelijken. We hebben dan ook afgesproken om na het behalen van onze onderwijsbevoegdheid contact te houden, zodat we, in informeler of formeler sfeer, resultaten en ervaringen kunnen blijven vergelijken.

Literatuurlijst

- Barthel-Kuppens, M. en Nunen, A. van (2014). *Mogelijkheid tot examenondersteuning in de meivakantie*. Verkregen op 17 februari 2013 van <http://www.theresialyceum.nl>.
- *Examentraining in school*. Verkregen op 23 februari 2014 van <http://www.aps.nl>
- Havisten en vwo'ers trainen extra voor eindexamen (2013). *De Volkskrant*. Verkregen op 17 maart 2014 via <http://www.devolskrant.nl>.
- Grezel, Jan (2014), 'Vaardigheid of kunstje? Het examen Nederlands onder vuur'. In: *Onze Taal*, jaargang 83-5, p. 112-115.
- *In-school examentraining* (2013). Verkregen op 23 februari 2014 van <http://www.thiememeulenhoff.nl>.
- Janson, L. (2011). *Cijfer opkrikken met examencursus: wachtlijsten voor examentrainingen van Universiteit Leiden*. Verkregen op 23 februari 2014 van <http://www.sslleiden.nl>.
- Pronk-van Eunen, M. en Verheggen, K. (2014), 'Examentraining talen in eigen hand'. In: *Levende Talen Magazine*, jaargang 101-1, p. 14-19.
- Reulink, N. en Lindeman, L. (2005). *Kwalitatief onderzoek: participerende observatie*. Verkregen op 17 maart 2014 van <http://www.cs.ru.nl>.
- *Samenvatting van het basisboek Methoden en Technieken van Baarda en De Goede*, (jaartal onbekend). Verkregen op 28 april 2014 van <http://www.wetenschapsforum.nl>.
- Westhoff, G. (2012), 'Mesten en meten in leesvaardigheidstraining'. In: *Levende talen Magazine*, jaargang 99-4, p. 16-21.
- Yin, R.K. (1994), *Case study research: designs and methods*. Sage publications, London.

Websites

<http://www.schoolvo.nl>. Geraadpleegd op: 06-01-2014.

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet
Djim van Zalk
Mike Louwman

Bijlagen

Tabel 3: Topiclijst met verdeling mogelijke antwoorden over *mesten* en *meten*

INTERVIEWVRAGEN			
Topic	Bijbehorende vragen	Mesten	Meten
Bestede tijd	<ol style="list-style-type: none"> Hoeveel lesuren worden er bij jullie op school besteed aan de voorbereiding op het CE Nederlands? In welk jaar wordt er begonnen met de voorbereiding op het CE? Hoe is de tijd verdeeld over de jaarlagen in de bovenbouw? Hoeveel tijd wordt er thuis aan voorbereiding besteed? Hoeveel tijd wordt er met externe hulp aan examenvoorbereiding besteed? 	<ol style="list-style-type: none"> - In het eerste jaar van de bovenbouw Verspreid over de bovenbouwjaren - Weinig 	<ol style="list-style-type: none"> - Hoe later, hoe meer <i>meten</i> Piek in periode voor examens - Veel
Verplichtstelling	<ol style="list-style-type: none"> In hoeverre is de voorbereiding op het CE verplicht? Welke onderdelen van de voorbereiding op het CE zijn verplicht? Voor welke leerlingen is (een aantal onderdelen van) de voorbereiding op het CE verplicht? Wat zijn de consequenties voor absentie bij examentraining? 	<ol style="list-style-type: none"> Niet verplicht Eigen keuze Voor leerlingen die moeite hebben met leesvaardigheid Zie 6. 	<ol style="list-style-type: none"> Wel verplicht Alle Voor leerlingen met een laag cijfer voor Nederlands Zie 6.
Rol van docent	<ol style="list-style-type: none"> In hoeverre is de voorbereiding op het CE docentgestuurd? Wat zijn de werkzaamheden van de docent in de voorbereiding van de examentraining? Wat zijn de werkzaamheden van de docent in de uitvoering van de examentraining? 	<ol style="list-style-type: none"> leerlinggestuurd Vaardigheden als uitgangspunt Vaardigheden aanleren Evalueren op vaardigheden - Allerlei keuzes 	<ol style="list-style-type: none"> docentgestuurd CE als uitgangspunt Tips en strategieën meegeven Evalueren op cijfer voor oefenexamen - Gebonden aan vaste programma

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet

Djim van Zalk

Mike Louwman

	<p>13. Wat zijn de werkzaamheden van de docent in de evaluatie van de examentraining?</p> <p>14. In hoeverre is de voorbereiding op het CE leerlingestuurd?</p> <p>15. Welke keuzes kunnen leerlingen maken in het programma?</p>		
Werkvormen	<p>16. In hoeverre wordt er tijdens de examenvoorbereiding klassikaal gewerkt?</p> <p>17. In hoeverre wordt er tijdens de examenvoorbereiding in groepen gewerkt?</p> <p>18. In hoeverre wordt er tijdens de examenvoorbereiding in duo's gewerkt?</p> <p>19. In hoeverre wordt er tijdens de examenvoorbereiding individueel gewerkt?</p> <p>20. Welke / wat voor soort oefeningen worden er tijdens de examenvoorbereiding gemaakt?</p>	<p>16. weinig</p> <p>17. af en toe</p> <p>18. af en toe</p> <p>19. veel</p> <p>20. oefeningen waarmee je je vaardigheden kunt ontwikkelen</p>	<p>16. meer</p> <p>17. nauwelijks</p> <p>18. nauwelijks</p> <p>19. veel</p> <p>20. toetsoefeningen</p>
Materiaal	<p>21. Wat voor soort teksten worden er gebruikt tijdens de voorbereiding op het CE?</p> <p>22. Uit welke bronnen zijn deze teksten afkomstig?</p> <p>23. Hoeveel bestaande examenteksten worden gebruikt?</p> <p>24. Welke examenteksten worden gebruikt? (Jaartal, tijdvak en niveau)</p> <p>25. Waar is de keuze voor de teksten op gebaseerd?</p> <p>26. Wordt er nog ander materiaal gebruikt? Zo ja, welk?</p>	<p>21. Verschillende teksten op niveau van de leerling</p> <p>22. Allerlei bronnen</p> <p>23. Niet veel</p> <p>24. -</p> <p>25. Niveau en vaardigheden leerlingen</p> <p>26. Ja</p>	<p>21. Examenteksten</p> <p>22. Oude examens</p> <p>23. Veel/alleen maar</p> <p>24. Recente examens van hetzelfde niveau als dat van de leerlingen</p> <p>25. Kennis over volgende examen(s)</p> <p>26. Nee</p>

De weg naar het Centraal Examen Nederlands

Rieke van Vliet

Djim van Zalk

Mike Louwman

PTA	27. Op welke manier wordt er in het PTA ruimte gemaakt voor voorbereiding op het CE? 28. Waarom wordt tekstbegrip wel of niet opgenomen in het PTA? 29. Waarom wordt tekstbegrip wel of niet getoetst op het SE?	27. - 28. - 29. Nee, omdat leesvaardigheid een proces is	27. - 28. - 29. Ja, want er wordt (extra) getoetst
Verandering	30. Is er in de afgelopen schooljaren iets veranderd in de opzet van de examenvoorbereiding? Zo ja, wat? En waarom?	30. niet veel	30. meer